

Клаудіо ЛАГОМАРСІНІ

ПО ТИХ,
хто
ВИЖИВ,
СТРІЛЯТИМЕМО
роман *ще*

Переклад Любові Котляр

*Questo libro é stato tradotto grazie ad un contributo
alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri
e della Cooperazione Internazionale Italiano*

*Видання твору українською мовою здійснено
за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ
та міжнародного співробітництва Італії*

Claudio Lagomarsini

**AI SOPRAVVISSUTI
SPAREREMO ANCORA**

Fazi Editore

Клаудіо Лаґомарсіні

**ПО ТИХ, ХТО ВИЖИВ,
СТРІЛЯТИМЕМО ЗНОВУ**

*З італійської переклала
Любов Котляр*

ЛЬВІВ

УДК 811.131.1

Л 14

Клаудіо Лагомарсіні

ПО ТИХ, ХТО ВИЖИВ, СТРІЛЯТИМЕМО ЗНОВУ

Роман

З італійської переклала Любов Котляр

Перекладено за виданням:

Claudio Lagomarsini

Ai sopravvissuti

spareremo ancora

© 2020 Fazi Editore srl

© *Publicato in accordo con Pastrengo Agenzia Letteraria*

Via Isonzo 42, Roma

Tutti i diritti riservati

ISBN978-88-9325-640-7

www.fazieditore.it

Якщо ви вважаєте, що Італія — це тільки сонце, море, пальми, пісок і «дольче віта», ви глибоко помиляєтеся.

В Італії теж є своя провінція, глухі села з їхнім патріархальним устроєм, де днями, тижнями, роками нічого не відбувається, час тягнеться спроквола, як густа гумова маса, що засмоктує, притуляє, змушує втратити волю, забути про амбіції і прагнення до кращого життя.

І що накажете робити в такому місці розумному, вдумливому вісімнадцятирічному хлопчині, який любить сидіти над книжками, читає в оригіналі давньогрецьких філософів, готується вступити в університет і мріє написати бестселер? Як жити у колі отупілих від щоденних дріб'язкових чвар родичів та сусідів, чиє головне прагнення — набити собі пузо, випити чарку, а то і дві, й наслухатися масних дотепів за столом? Як вижити, не опуститись, не отупіти, не зрадити своїх мрій? На жаль, таке вдається небагатьом. А коли й виходить, то одного дня доводиться повернутися туди, де на тебе чатує твоє нездоланне минуле. Про все це, про «трагедію по сусідству» — роман молодого італійського письменника з сонячної Тоскани Клаудіо Лагомарсіні.

Книга вийшла у фінал престижної літературної премії «Стрега» 2020 року.

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

Copyright ©2020 Fazi Editore srl

Published by arrangement with Loredana Rotundo

Literary Agency

© Любов Котляр, український переклад, 2021

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2022

ISBN 978-617-7654-83-3

Зміст

7		1
15		ПЕРШИЙ ЗОШИТ
46		2
55		ДРУГИЙ ЗОШИТ
88		ТРЕТІЙ ЗОШИТ
113		ЧЕТВЕРТИЙ ЗОШИТ
140		П'ЯТИЙ ЗОШИТ
181		XXXX

1

Із цілої купи народу нас залишилося небагато. І, врешті, саме мені довелося сідати в літак, трястися в ньому дев'ять годин серед незнайомих мені людей, брати в прокат автівку і, борючись зі сном, їхати сюди.

Треба продати хату, і дівчина з ріелторської контори стверджує, що зараз якраз вдалий момент. Настали такі часи, коли ті, у кого є готівка, вкладають її у нерухомість, а ті, кому потрібні гроші, поспішають продати майно.

Ось уже більше року, як до будинку ніхто не заходив. Після того, як захворів материн чоловік, вони перебралися до невеликої квартири. Попервах мати ще навідувалася до старої хати раз чи двічі на тиждень, щоб провітрити, забрати пошту, прибрати по одній кімнаті за прихід.

Щоразу, коли я розмовляв із нею по телефону, її голос лунав усе більше втомлено. Це вона наполягла, щоб я взявся за необхідні формальності щодо продажу. Їй усе набридло, вона вже нічого не хоче, навіть грошей. Після продажу я можу забрати собі майже всю суму, залишивши їй невеличку частку на проживання, — так вона сказала.

**

Сьогодні, коли я звернув із траси на вузьеньку дорогу, що вела до нашої колишньої домівки, у мене якось дивно защеміло серце. Проїхав повз сусідський паркан, який у

моїй пам'яті був іншого кольору, помітив у садку дівчину, яка лежала на сонці. Верхньої частини купальника на ній не було; вона запросто могла виявитися молодшою дочкою Паоло, але я б усе одно її не впізнав. Останнього разу ми бачилися, коли їй виповнилося три роки, а цей, сьогоднішній, мабуть, було сімнадцять, а то й вісімнадцять.

На подвір'ї перед нашою хатою бур'яни по пояс, у садку — так само. Треба буде покликати когось, щоб навели лад, але не знаю кого. Дам завдання ріелторці.

Поки копірився із зв'язкою ключів, підбираючи потрібний, поглядав на будинок Карло і на той, де колись жила моя бабця. Ці три садиби розташовані напівколом, у формі підкови, із майданчиком для парковки посередині. А якщо піти далі по вулиці, потрапиш у цілу мережу провулків та доріжок. Усі будинки однакові: стіни покриті штукатуркою персикового кольору, живі паркані зі смоло-сім'яника, дрібна галька доріжок сліпучо-біла.

Я гадав, що в будинку смердітиме затхлістю. А тому був приємно здивований, упізнавши аромат дерева упереміш із запахом застоялого повітря, що мені колись давно доводилося відчувати у гірських хатинах. Та досить було трішки провітрити кімнати, і той характерний запах зник.

Особа, з якою я домовлявся у ріелторській конторі, — дівчина з надмірно жвавою вдачею, чого я терпіти не можу, — заздалегідь про все подбала. Коли я вчора заїхав туди, вона видала мені червоний фломастер і наказала позначити всі коробки, які слід викинути. На кожній хтось уже раніше написав друкованими літерами, що в ній у середині. Написи мали узагальнений характер: рушники, посуд, книги та DVD. Речей залишалось не так і багато, коробок двадцять. Дівчина пояснила, що відзначені червоним хрестом підуть на переробку (саме так і сказала!). Про це подбає безпосередньо агенція з переїзду — та сама, з якою вона вже домовилась і яка переправить решту невідзначених коробів за вказаною мною адресою. Проблема в

тому, що я не знаю, яку адресу їй дати, адже мати чути не хоче нічого про речі, що нагадуватимуть їй про минуле, а мені за морями-океанами не потрібні ні набір келихів, ані старі рушники чи диски.

Я наперед вирішив, що залишуся тут якомога менше часу, пославшись на термінові справи. Тепер ось походжаю поміж коробками, як ангел смерті, пирхаючи на кшталт паровоза. Байдужість і роздратування через те, що мені доводиться цим займатися, переважають над ностальгією. Безжальною рукою малюю хрести, прирікаючи на переробку посуд і статуетки. Проглядаю лише книжки, але без особливої цікавості, приблизно як на лотку базарної ятки. Зазвичай там я теж нічого не купую, але мені подобається роздивлятись, торкатися рукою до обкладинки, проглядати назви, які мені нічого не говорять.

У коробках переважно шкільні підручники, материні книжки про чарівні камені (до яких, як бачу, зараз їй немає діла), дуже мало художніх, написаних не відомими мені авторами, здається, скандинавськими, якщо зважати на імена з літерами å та ø.

Серед коробок бачу кілька з непевним написом «РІЗНЕ». Мені неохота їх відкривати. Люто малюю на них хрести. Відкриваю одну, на якій сидить здоровенна муха, що залетіла до будинку, коли я повідчиняв вікна. В середині — калькулятор, лінійка, адаптер для електричної розетки, що їх зазвичай возять із собою у закордонні подорожі. Залишки чиїхось канікул. На самому дні — кілька звичайних тонких шкільних зошитів, усі різного кольору. Рахую: всього п'ять.

Беру в руки перший, починаю гортати, але ледве розбираю текст. Літери якісь чудернацькі, написані чиєюсь швидкою рукою, на перший погляд, здається, арабською — через численні горизонтальні лінії та крапки. Невже це...

Минуло кілька секунд, перш ніж я второпав. Коли я впізнав нарешті нерозбірливий і нервовий почерк Марчелло,

моє серце ледве не вискочило з грудей. Напружую пам'ять і зір, аби знову привчити себе читати його, згадати, що ота літера, яка здається схожою на «н», насправді «п», а оту, яку я спершу сприйняв за подвійне «л», слід читати як «м», до того ж ота «у» з довгим хвостиком — то ніяка не «у», а прописна «д».

Перегортаючи сторінку за сторінкою, перечитуючи по кілька рядків наздогад, розумію, що тримаю в руках рукопис його книжки. Він часто мені про неї говорив того літа. Кілька сторінок вирвано. Бачу абзаци, жирно закреслені численними рисками. Якщо брати до уваги натиск ручки — напевно у пориві сорому або гніву.

Марчелло часто розповідав мені окремі фрагменти зі своєї майбутньої книжки, але не давав почитати. Якщо подумати, то я ніколи не бачив його навіть за її написанням. Хіба що одного разу, який я добре пригадую. Пам'ятаю навіть, як він схилився над зошитом, як швидко водив ручкою по паперу, ніби охоплений гарячкою; йому навіть доводилося час від часу кидати ручку і хапати другу, тому що ампула розігрівалася, від чого на папері залишалися й розмазувалися чорнильні плями.

Того літа — літа перед моїм третім роком навчання у ліцеї — я цілими днями стирчав на морі. А тому мало що пригадую, і спогади мої досить невиразні. Хіба що як на відео під час швидкого перемотування: низка вечірок, жартів, футбольних матчів, гулянок з друзями, слинявих поцілунків та викурених нишком за кабінками купальні «Всесвіт» цигарок.

Марчелло був не таким, як усі ми. У школі багато хто казав або натякав, що він дивакуватий, мій брат: значно менш спокійний і водночас набагато врівноваженіший за мене. Сидів удома, не любив засмагати, днями читав, вивчав і писав щось таке, чого нікому не показував. Незважаючи на невелику різницю у віці (лише півтора року!),

ми не дуже ладнали. У такому віці брати зазвичай спілкуються штурханами, стусанами та лайкою. Ми рідко щось робили разом, а коли таке траплялося, закінчувалося все бійкою та сварками.

Але з якоїсь незрозумілої причини я уважно слухав, коли він розказував мені про свою книжку і не вдавав із себе ідіота. Можливо, це мене заспокоювало, і тоді я виказував йому свої думки щодо почутого, а він мовчки вислуховував, задумливо зважаючи мої критичні зауваження.

Марчелло розповідав мені не про розвиток сюжету чи якісь сцени, а про те, якими саме вони мали бути, як їх обставити. Ось тут, казав, слід привести гротескний портрет одного, далі — розмову між отими двома, але згодом невимушено перервати її жвавим описом якоїсь дрібниці чи випадку, що вийде на перший план. Приблизно такі розмови у нас із ним відбувалися.

Отож про те, що він називав «мій роман», дотепер я знав небагато: деякі намітки й наміри, і все.

Інколи він, щоб більше зацікавити мене, додавав, що його роман, можливо, колись зробить його багатим і тоді він купить собі віллу в Форте-дей-Мармі*. А якщо гроші залишаться, то й для мене придбає невеличку в Маріна-ді-Масса, де ціни не такі високі.

**

Читаю ще кілька сторінок наздогад і впізнаю у перекручених іменах та прізвиськах головних героїв, у їхніх гротескних та дещо надмірно спотворених характерах декого з нас. У першу мить відчуваю несвідому тривогу, що потім переростає в егоцентричне запитання: яким постану я під пером Марчелло?

* Форте-дей-Мармі — популярний морський курорт на Тіренському узбережжі в Тоскані.

Пробігаю очима рядок за рядком, де про мене немає жодної згадки, але продовжую шукати. Тепер мені вже байдуже, чи впізнаю я себе. Раптом стає ясно, що змушує мене так швидко і гарячково перегортати сторінку за сторінкою. Нарешті я збагнув: через п'ятнадцять років мені щойно випала нагода вислухати свого брата так, як ніколи в житті я цього не робив.

А тому повертаюся до початку і починаю уважно стежити за описом, який поступово переходить у розповідь і перетворюється на справжню живу історію. Читаю, походяючи кімнатою, вдихаючи вогкий запах зошита в руках. Ось уже починаю пригадувати певні події, впізнавати себе в одному з героїв, якого Марчелло з невідомих мені причин називає «Верба». Читаю далі, перегортаю сторінку. Ще одну, потім другу. І ще одну.

Стиль викладу Марчелло, його італійська, що вчувається мені тепер у цих рядках, які повернулись до мене через багато років, написані нерозбірливим і швидким почерком синім чорнилом, здаються мені в'їдливими і неоковирними. Хоча це й моя рідна мова, я тепер рідко її вживаю. По правді, інколи мені сниться, що я розмовляю італійською або до мене хтось нею звертається. Як правило, то сни про моє минуле, про часи, коли я був малим.

Читаю кілька речень повільно, намагаючись надати їм інтонації Марчелло. Пригадую, як він під час розповіді зазвичай витримував театральну паузу, перш ніж вразити мене якимось вишуканим словом, вичитаним у книжках (через кілька сторінок натикаюся на «лепетання», подумки промовляю його так, як його промовив би він). Або з гонористим виглядом, притаманним студентам ліцею, встрявав у звичні буденні розмови з якимись химерними коментарями, в яких згадував вивчене на заняттях: давньогрецькі трагедії, середньовічних поетів, філософські теорії. З отією високою культурою, що у заклопотаному

дорослому світі вже не матиме нагоди проявитися, бо її поглине байдуже невігластво доквілля.

Я гарячково проглядаю сторінку за сторінкою, і ось уже з обривків на перший погляд не пов'язаних між собою епізодів поступово вимальовується загальний сюжет. Сюжет, що місцями здається реалістичним, місцями — химерним, якщо зважати на все, що сталося того літа, починаючи з крадіжки в домі Карло, нашого сусіда. В деяких рядках та деталях вбачаю похмуре провіщення. Але занадто спрощено було б зараз трактувати написане таким чином, повертатися назад, щоб підігнати минуле під уже відоме нам майбутнє.

Ще кілька сторінок — і мені стає зрозуміло, чому моя мати, у якої ніколи рука не піднімалася викинути не те щоб книжку, навіть зошита, у цьому разі не захотіла забрати ці записи собі: її образ виявився не надто привабливим. Але й інші персонажі також не викликають симпатії, мамо. Та найсуворішим Марчелло був до самого себе.

**

Відсовую покривало, яким накрито диван, якимось при-
мощуюся на продавлених подушках, вражений сумішшю
гіркоти, тривоги й зачарування.

Розкладаю зошити по порядку на столику, який мати
називала чайним. Хоча, як написав Марчелло на одній із
прочитаних мною сторінок, чай вона не любила і ніколи
нікого не запрошувала до себе на чаювання.

Усі зошити пронумеровано ручкою на обкладинці.
Знаходжу той, що під номером один, розгортаю, пробігаю
очима перелік закреслених назв. Незакресленою залиши-
лася тільки одна, приблизно посередині сторінки.

Літній бенкет

Альтанка

За імперію Вейна

По тих, хто вижив, стрілятимемо знову

Епопея горόδуду

Чоловік-альфа

ПЕРШИЙ ЗОШИТ

Не має значення, чи сьогодні насправді 16 червня 2002 року, тому що це не особистий щоденник. Мій викладач італійської сказав: щоденники — це заняття для єврейських юнок у захопленому нацистами місті.

Минулої ночі сталася крадіжка у хаті якраз перед нами: у домівці Дятла. Мама з бабцею так розхвилювалися, ніби їх самих обікрали.

Бачу з вікна, як Дятел розмовляє з карабінером, раз-по-раз поплескуючи себе по кишені рибальського жилета — отого бежевого, що його ніколи не знімає. Коли він хвилюється, гнівається чи радіє, його рот якось кумедно кривиться, від чого ряд зубів у роті ніби перехиляється набік.

Карабінер щось записує собі у блокнот, а Дятел і далі шкіриться, посмикуючи численні кишені жилета. Так хвилюється, що починає тремтіти: спершу ледве помітно, а згодом усе сильніше.

І пітніє, піт виступає на лобі та у вирізі майки. Я і сам обливаюсь потом, сидячи в хаті. Мама теж спітніла, як і бабця. Та найбільше доводиться попотіти карабінерові у його блакитній сорочці з важкої бавовни, черевиках з довгими шкарпетками, темних штанях із червоними лампасами.

Виходжу через хвіртку і наближаюся. Чую, як нарікає собі під ніс бабця, заводячи своє звичне жалісливо-церковне скиглення. Поводиться, як оті театральні персонажі,

що виконують роль «голосу за кадром». Шкода, що в її випадку дійові особи добре її чують і не знають, що робити: чи зауважити, що все прекрасно почули, чи вдати, ніби так і треба.

Карабінер вирішує не звертати на неї уваги, а вона тим часом уже вчетверте нарочито голосно бурчить, що ми живемо у цьому гівняному «бель паезе»*. Спершу я подумав, що йдеться про крадіжку, злодіїв — без сумніву, іммігрантів! — про охорону, що хропе і вухом не веде, та про «державу, що ніц не дала, ще й обідрала, як змогла», — словом, про все те, про що товчуть у політичних дебатах по телеящику. Виявилося, мова велася про інше. Дятел, розговорившись із карабінером по душах, вирішив, що перед ним не службовець у погонах під час виконання своїх обов'язків, а один із його друзяк, з якими він щодня випиває по чарці у барі, та й бовкнув, що у нього разом з іншими речами поцупили ще й беретту** із шухляди тумбочки.

— Як це — із шухляди?! — витріщився на нього карабінер, умить перетворившись на слугу Держави. — За законом, вогнепальну зброю слід зберігати під замком у сейфі! Це ж вам не жарти! Це недбале поводження з вогнепальною зброєю, що карається обмеженням волі до одного року.

Тут Дятел підняв гвалт, перевів мову на значно важливіші справи, ніж задрипаний пістолет, що зберігався у шухляді, чи в буфеті, чи у холодильнику, чи в дідька на припічку, як там воно за законом! Тремтів і чмихав, як забута на вогні кавоварка, і нарешті вибухнув зізнанням:

— П'ятнадцять тисяч! У мені вкрали п'ятнадцять тисяч євро, чорт забирай!

* Bel Paese — прекрасний край (*итал.*).

** Беретта — серія напівавтоматичних пістолетів, розроблених та виготовлених виробником Beretta (Італія).

Карабінер щось швиденько собі записував, і мені страх як кортіло зазирнути до його блокнота. Можливо, на місці матюків він ставить *omissis** і занотовує суму. Як стало ясно з розмови, Дятел тримав у шухляді ще й гроші готівкою. Бабця скорботно хитає головою, а я аж вирячився від здивування:

— П'ятнадцять тисяч?!

Ми ще ніяк не звикнемо до євро, а тому перераховуємо на старі гроші.

— Ого, це виходить тридцять мільйонів, — промовляє мама.

Дятел каже — насправді горланить, бо карабінер знову повернувся до теми пістолета, — що він банкам не довіряє. А якщо йому раптом доведеться кудись поїхати серед глибої ночі? Якщо таке трапиться, він хоче бути впевненим, що має наготові всі гроші, які йому потрібні, а не бігти як скажений до банку і виклянчувати там свої власні кровні заощадження та ще й вибачатися, що просить так багато. Хоча, додає, помовчавши, що при собі він завжди тримає чотириста євро про всяк випадок. І поплескує себе по кишені, ніби з наміром витягти їх, щоб перерахувати, щоб їх занесли, як належить, до протоколу.

А щодо беретти (треба якось викручуватися, не можна й далі вдавати, що не чуєш!) він заявляє нахабно, що спершу просто помилився і що в шухляді він тримав лише ключі. А пістолет лежав там, де сказав карабінер: у сейфі. А в шухляді — тільки п'ятнадцять тисяч євро. То він просто обмовився, від такої спеки мізки киплять. Чи не буде ласкавий пан карабінер спробувати білого домашнього винця, яке робить селянин?

Дятлові вже вісімдесят із гаком, останні шістдесят він прожив у цьому містечку, а тому карабінер ніяк не може

* *Omissis* (латин.) — юридичний термін, що означає «опущено», використовується у документах для пропуску інформації, яка не стосується справи.

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.